

Kontaktpunktets undersøkelse om ansvarlig næringsliv 2023
Hovedfunn

OECDs retningslinjer for ansvarlig næringsliv: En undersøkelse om kjennskap og arbeidsmetoder blant norske næringslivsledere

Mai 2023

Undersøkelsen kartlegger kjennskapen til og arbeidet med OECDs retningslinjer for ansvarlig næringsliv blant norske næringslivsledere. Rapporten bygger på en kvantitativ undersøkelse av 600 norske næringslivsledere, hvorav 188 leder bedrifter med internasjonal virksomhet, samt seks dybdeintervjuer.¹ Spørreundersøkelsen ble gjennomført av Sentio på vegne av Kontaktpunktet i januar 2023. Førrige undersøkelse ble gjennomført i 2019/2020.²

De viktigste positive endringene siden førrige undersøkelse er økt engasjement i styrers arbeid med ansvarlig næringsliv og bærekraft; høyere andel bedrifter som kartlegger risiko med hensyn til menneskerettigheter og miljø og klima; og økt kjennskap til ILOs kjernekonvensjoner. Resultatene viser imidlertid status quo på flere områder siden førrige undersøkelse. Det er fremdeles lav kjennskap til OECDs retningslinjer og middels andel som gjennomfører aktsomhetsvurderinger. Det er samtidig forskjeller etter hvor stor bedriften er, der kjennskap og kunnskap øker i tråd med bedriftsstørrelse.

En viktig konklusjon er at det fortsatt er et stort behov for å informasjon og veiledning om OECDs retningslinjer og ansvarlig næringsliv blant norske bedrifter, også etter at åpenhetsloven trådte i kraft. Åpenhetsloven hadde virket i et halvt år da undersøkelsen ble gjennomført. Litt over halvparten av bedriftene i undersøkelsen oppgir at de er omfattet av loven.

Kontaktpunktets erfaring er at åpenhetsloven har økt behovet for informasjon og veiledning betraktelig. Samtidig har en rekke aktører kommet på banen med tilbud om kurs og veiledning etter at loven ble vedtatt. Både tilbud og etterspørsel har økt siden førrige undersøkelse, men resultatene fra årets undersøkelse viser at behovet langt fra er dekket.

¹ 80 bedrifter har over 50 ansatte. 137 bedrifter har over 50 millioner i omsetning og av disse har 32 over 300 millioner i omsetning. Undersøkelsen inkluderer også dybdeintervjuer med seks respondenter, hvorav to deltok i spørreundersøkelsen og fire har deltatt på Kontaktpunktets kurs. Undersøkelsen er gjennomført av Sentio Research Norge på vegne av Kontaktpunktet.

² Kvantitativ undersøkelse ble gjennomført i november-desember 2019, dybdeintervjuer i januar-februar 2020. Sammenligning med resultater fra de kvantitative undersøkelsene blir derfor mellom 2019 og 2023.

Hovedfunn

De største positive endringer siden undersøkelsen i 2019:

- **Andelen som svarte at styret er involvert i bedriftens arbeid med ansvarlig næringsliv og bærekraft, økte fra 67 prosent i 2019 til 77 prosent i 2023.**
De største bedriftene svarer i større grad at dette er tilfelle for dem. Det er også en tydelig sammenheng mellom størrelse og hvorvidt bærekraft er integrert i bedriftens operasjonelle virksomhet. 97 prosent av bedriftene med over 100 ansatte har integrert bærekraft i sin operasjonelle virksomhet.
- **Andelen som har kartlagt risiko på områdene menneskerettigheter og miljø og klima, har steget signifikant fra 2019 til 2023.**
Nesten halvparten av bedriftene (49 prosent) har kartlagt risiko for negativ påvirkning på mennesker, samfunn og miljø i sin forretningsvirksomhet. 33 prosent av bedrifter med 5 eller færre ansatte rapporterer at de har gjort dette, mot 82 prosent av de med over 100 ansatte.
 - o I 2023 hadde 26 prosent av bedriftene kartlagt risiko med hensyn til menneskerettigheter, mot 15 prosent i 2019.
 - o I 2023 hadde 62 prosent kartlagt risiko på miljø og klima, sammenlignet med 45 prosent i 2019.
- **39 prosent oppgir at de kjenner til ILOs kjernekonvensjoner.**
Dette er en signifikant høyere andel enn i 2019 (24 prosent). 64 prosent har kartlagt risiko med hensyn til arbeidstakerrettigheter og HMS i 2023. Dette kan ikke sammenlignes med 2019 på grunn av spørsmålsendring.

Liten endring siden 2019 på flere områder:

- **Lav kjennskap til OECDs retningslinjer blant norske bedriftsledere.**
35 prosent av bedriftslederne med internasjonal virksomhet har kjennskap til OECDs retningslinjer (39 prosent i 2019). Det er forskjeller basert på størrelse: 50 prosent av bedrifter med over 100 ansatte har kjennskap til OECDs retningslinjer.
- **Nesten halvparten av bedriftene (49 prosent) har kartlagt risiko for negativ påvirkning på mennesker, samfunn og miljø (50 prosent i 2019).**
Av disse har nesten alle kartlagt risiko i egen virksomhet. Av de som oppgir å gjøre aktsomhetsvurderinger, oppgir: 38 prosent at de kartlegger leverandørkjeder (40 prosent i 2019). 24 prosent oppgir at de kartlegger andre forretningsforbindelser (27 prosent i 2019).
- **Fortsatt stort behov for kunnskap om å kartlegge risiko for mulige negative konsekvenser:**
39 prosent oppgir dette som et behov (41 prosent i 2019).

Ti prosent kjenner til Kontaktpunktet. Disse har i større grad kjennskap til og kunnskap om ansvarlig næringsliv. Dette øker også med størrelse på bedrift.

Styret mer involvert i bedriftens arbeid med ansvarlig næringsliv, men bedrifters kjennskap til OECDs retningslinjer fortsatt lav

Overgang fra forventninger til lovregulering kan være en forklaring på at styret har blitt mer involvert i bedrifters arbeid med ansvarlig næringsliv og bærekraft. Samtidig er kjennskap til OECDs retningslinjer blant bedrifter med internasjonal virksomhet fremdeles svært lav. Kjennskap til OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger er 16 prosent totalt. Samtidig oppgir 36 prosent av bedrifter med over 100 ansatte at de er kjent med veilederen.

55 prosent av bedrifter med internasjonal virksomhet har skriftlige retningslinjer og/eller styringssystemer for ansvarlig næringsliv/bærekraft, mens 25 prosent av disse har forpliktet seg til å følge OECDs retningslinjer. Av bedriftene med over 100 ansatte, har 91 prosent svart at de har skriftlige retningslinjer. Dette mønsteret følger også omsetning. 74 prosent av alle respondenter oppgir at bærekraft er integrert i bedriftens operasjonelle virksomhet.

34 prosent oppgir at bedriften har relevante KPIer (måltall) for ansvarlig forretningsdrift/bærekraft og 33 prosent oppgir at bedriften rapporterer systematisk på dette. Andelen bedrifter med relevante KPIer er 16 prosent i bedrifter med 5 eller færre ansatte og 71 prosent blant bedrifter med mer enn 100 ansatte. Det er også en klar sammenheng mellom bedriftsstørrelse og hvor stor andel som rapporterer systematisk på ansvarlig næringsliv/ bærekraft: 16 prosent for bedrifter med 5 eller færre ansatte og 71 prosent i bedrifter med over 100 ansatte.

Mer fokus på menneskerettigheter og miljø og klima i aktsomhetsvurderinger

49 prosent av bedriftene oppgir å ha kartlagt risiko for negativ påvirkning på mennesker, samfunn og miljø i sin forretningsvirksomhet, leverandørkjede og/eller andre forretningsforbindelser. Denne andelen har ikke økt fra 2019.

Av bedriftene som gjennomfører risikokartlegginger, altså om lag halvparten, oppgir 95 prosent at dette gjelder egen virksomhet. 38 prosent kartlegger leverandørkjeden og 24 prosent kartlegger andre forretningsforbindelser. 53 prosent av de som har aktivitet utenfor Norge har kartlagt risiko i leverandørkjeden, en signifikant høyere andel enn de som ikke har aktivitet utenfor Norge.

49 prosent av bedrifter som kjenner til åpenhetsloven (52 prosent) oppgir å ha kartlagt risiko for negativ påvirkning med hensyn til menneskerettigheter og anstendig arbeid. 67 prosent av de som kjenner åpenhetsloven oppgir at bedriften har iverksatt tiltak for å stanse, forebygge eller begrense negative konsekvenser. Andelen er 90 prosent for bedrifter med høyest omsetning (over 300 millioner kroner).

Andel totalt som kartlegger risiko knyttet til menneskerettigheter og miljø/klima har økt med henholdsvis 11 og 17 prosent. Åpenhetsloven gjelder grunnleggende menneskerettigheter og anstendige arbeidsforhold og kan være en forklaring på høyere grad av risikokartlegging med hensyn til menneskerettigheter og økt kjennskap til ILOs kjernekonvensjoner. Miljø og klima dekkes ikke av åpenhetsloven, men av annen regulering og EU-regulering som nylig er gjennomført i norsk rett.

Andel som kartlegger risiko på følgende områder: arbeidstakerrettigheter (faglige rettigheter og HMS) – 64 prosent; korrupsjon – 21 prosent; andre kartlegginger – 31 prosent. Merk at resultat med hensyn til arbeidstakerrettigheter ikke er sammenlignbart med 2019 da HMS den gang ikke var eksplisitt del av kategorien.

Bedriftene mener at de i nokså stor grad bidrar til at leverandører og andre forretningsforbindelser opptrer ansvarlig. Kun 12 prosent svarer at de har brukt OECDs retningslinjer eller OECDs veileder for aktsomhetsvurderinger i risikovurderingene. Det er liten forskjell fra 2019.

Varslingskanal og interessentdialog

Det er ingen signifikante endringer fra undersøkelsen i 2019 på følgende områder:

- 46 prosent har en egen varslingskanal og/eller klageordning for de ansatte og bedriftens interessenter.
Andelen er høyere i bedrifter med over 100 ansatte, hvor 76 prosent har en egen

varslingskanal. Av de med over 300 millioner i omsetning, har 94 prosent svart at de har en varslingskanal/klageordning.

- 36 prosent har forpliktet seg til å gjenopprette skade på mennesker, samfunn og/eller miljø

I 2023 ble respondentene også spurt om de har kartlagt risiko for lokalsamfunn berørt av virksomheten, og om de har dialog med sine interessenter:

- 46 prosent oppgir at bedriften har kartlagt risiko for lokalsamfunn berørt av virksomheten
- 81 prosent oppgir å ha interessentdialog med de som blir berørt av virksomheten.

Sistnevnte er et høyt tall. Dybdeintervjuene tyder på at hva som legges i begrepet interessentdialog varierer. Noen av informantene viser forståelse i tråd med OECDs retningslinjer, det vil si at risiko og interessentdialog innebærer risiko for og dialog med de som er eller kan bli berørt av aktiviteter til egen virksomhet, leverandører og forretningspartnere. Andre viser til kontakt med kunder og lokalt næringsliv.

Åpenhetsloven: kjennskap og utfordringer

52 prosent av bedriftene har kjennskap til loven. Av disse er det 19 prosent som kjenner loven godt. 29 prosent har hørt om den, mens 52 prosent har satt seg litt inn i den. Større bedrifter og bedrifter med høy omsetning har større kjennskap til loven. 94 prosent av de med over 100 ansatte har hørt om loven sammenlignet med 36 prosent blant bedrifter med 5 eller færre ansatte.

Kun 4 prosent er klar over at det er Forbrukertilsynet som har tilsyn med loven. 56 prosent oppgir at de er omfattet av loven. 18 prosent vet ikke.

Flertallet svarer at de ikke vet eller ikke har jobbet nok med problemstillingen til å kunne gi et godt svar på hvilke områder de finner mest utfordrende med tanke på å etterleve loven. Mange oppgir kontroll over produksjonskjeden, spesielt mtp utenlandske bedrifter, og å veie lovkravene opp mot taushetsplikt som utfordringer.

Veilednings- og informasjonsbehov

Behovet for veiledning vedvarer sammenlignet med 2019. 39 prosent av bedriftene har behov for mer kunnskap om å kartlegge risiko for mulige negative konsekvenser. 31 prosent av bedriftene har behov for mer veiledning om ansvarlig næringsliv. Kun 16 prosent har mottatt veiledning fra offentlige aktører, mens 21 prosent har benyttet seg av betalte konsulenttenester. 11 prosent har deltatt på Kontaktpunktets kurs.

Respondentene ønsker i hovedsak veiledning via nettsider/nyhetsbrev og e-post (54 og 45 prosent) og i noen grad gjennom kurs og veiledningsmøter (hhv. 21 og 16 prosent).

Av de som kjenner til åpenhetsloven svarer 33 prosent at de trenger veiledning om hvordan redegjøre for aktsomhetsvurderinger. 31 prosent trenger veiledning om henholdsvis å utføre aktsomhetsvurderinger og å svare ut informasjonskrav. En av tre bedrifter har mottatt informasjonskrav.

DYBDEINTERVJUER: «Det er jo ikke rapportering som gir verdi, men hvordan man opptrer ansvarlig. Ligger for mye fokus på å gjøre ting formelt korrekt.»

Informantene er i all hovedsak **positive til åpenhetsloven**, selv om noen også ser et dilemma ved at loven kan føre til at bedrifter blir mer opptatt av å «ikke gjøre noe galt» i stedet for å ville «gjøre det rette». Flere oppgir at hele organisasjonen har blitt mer bevisst på ansvarlig næringsliv, at de som

fagfolk blir oppsøkt i større grad og at loven diskuteres mye i næringslivsnettverk. Andre positive konsekvenser av loven som nevnes er at den bidrar til mer åpen bedriftskultur og mer åpen dialog med andre bedrifter. Åpenhet nevnes også som en styrke for samfunnet ved å hindre grønnvasking og at enhver kan be om informasjon.

En interessant observasjon sammenlignet med forrige undersøkelse er at informantene den gang trakk fram behovet for «safe spaces» hvor bedrifter kunne diskutere fritt i lukkede rom.

Informantene i årets undersøkelse trekker fram at **åpenhet kanskje er lovens viktigste funksjon for at bedrifter kan lære av hverandres erfaringer**. Det uttrykkes håp om at normen blir mest mulig innsyn og at loven slik kan bidra til å normalisere det å ha et forbedringspotensial. Samtidig er baksiden å bli tatt for overtramp og måtte «stå i stormen», men overordnet sett er informantene positive til åpenhet. En informant sier det slik:

«Det er jo ingen skjønnhetskonkurranse – eller, det er jo åpenheten som er skjønnheten. Det skal jo strengt tatt handle om outcomes, og da må du få lov til å ikke være perfekt (...) du må tenke åpne øyne og ører, tenke samarbeid, og 'la oss prøve å gjøre det bedre'».

Verdier – «gjøre det rette» - og lovkrav peker seg ut som de to viktigste driverne for ansvarlig næringsliv. Eiere, investorer og engasjement fra ledelsen blir også nevnt som drivere. Kunder blir ikke oppfattet som drivere i særlig grad. I offentlige anskaffelser derimot må man følge krav til ansvarlighet for å bli vurdert, men ifølge en informant står ikke kunders prioritering av leverandør i forhold til spesifikasjonene. Det er som oftest pris som trumfer andre krav. En relevant referanse er DFØ og KPMGs rapport [«Respekt for menneskerettigheter i offentlige anskaffelser: hvordan ivaretar de største offentlige virksomhetene lovkravet?»](#), som viser at det i liten grad gjennomføres bakgrunnsundersøkelser av menneskerettsrisiko knyttet til leverandører før avtaleinngåelse.

Informantenes **erfaring med og oppfatning av aktsomhetsvurderinger og interessentdialog varierer**, men noen av bedriftene sjekker grundigere med leverandører hvor de har størst omsetning og derav større påvirkningskraft eller leverandører som er forbundet med høyere risiko enn andre. Noen informanter tenker på interessenter som kunder og lokalt næringsliv, mens andre forstår interessenter mer i tråd med OECDs retningslinjer. Samtidig oppleves det som utfordrende å vite hvem man skal snakke med og hvordan komme i kontakt med interessenter.

Informantene understreker betydning av **praktisk læring i kurs og veiledning**. Konkrete eksempler og erfaringer er særlig nyttig for at de i bedriften som ikke har dette som fag skal forstå hva det dreier seg om og bruke det i felt: «... det er prosjektledere som tar tak i dette i sine prosjekt og kommer ut som et nytt menneske. Og da klarer de å integrere dette i vanlige prosesser.» Kontaktpunktet får generelt gode tilbakemeldinger på faglig dyktighet og at det tilbyr nyttige kurs og verktøy. Informantene påpeker samtidig at Kontaktpunktets rolle bør være bedre kjent.